

נחמיה שטיין:

קובל עירי (מחברת שכתב נחמיה אל ילדיו)

אוכלוסייתה של קובל מנתה כ- 35,000 תושבים, רובם יהודים. בעיר עבר נהר שנקרא טורקה. הנהר חילק את העיר לשניים, חלק אחד נקרא זמך, כלומר חול (בפולנית), והשני נקרא שטאט כלומר עיר. אנו גרנו בזמך, זה היה החלק הפעיל ביותר בעיר- חנויות, תחנת רכבת, מוסדות שונים, תנועות נוער. כמובן שהיו גם מוסדות יהודיים נוספים: בית חולים יהודי. גימנסיה עברית, שני בתי ספר עבריים, "הרצליה" ו"קלומל". גימנסיה יהודית פולנית בשם "קלרה ארליך". היו מוסדות סוציאליים יהודים לעזרת האוכלוסייה החלשה, כגון "טוז" ו"אורט". טוז היה מוסד שנתן עזרה רפואית לתושבים היהודים ובקיץ הפעילו קייטנות לילדים בעיר הורודולץ שהיה מרוחק כשבעה ק"מ מהעיר. לא פעם גם אני שהיתי שם היות ואבי היה בזמן מסוים יושב ראש של ארגון טוז. היו לנו תנועות נוער כגון השומר הצעיר, החלוץ הצעיר, גורדוניה ובית"ר. היתה גם מפלגה לא ציונית בשם "בונד". המשפחה שלנו היתה ציונית. כולם התחנכו בתנועות הציוניות. שייקה וחייקה יצאו להכשרה בקיבוצים לקראת הכנה לעלייה לארץ. שש שנים היו בקיבוץ ורק המלחמה שפרצה מנעה מהם לעלות ארצה. רוב יהודי העיר היו בעלי מקצוע וכמובן היו סוחרים. כידוע ליהודים לא ניתנה שום אפשרות אחרת. לא יכלו לעבוד במשרדי הממשלה, לא בעירייה, שום דבר אחר, אלא מלאכת כפיים ועיסוק במסחר בלבד. גם תנאי החיים לא היו קלים, אבל ידענו לחיות ולפתח חיים תרבותיים וחברתיים. היה בעיר תיאטרון, היו ועידות וקונגרסים, הרצאות ותהלוכות בחגים היהודיים. תנועת הנוער היתה הבמה העיקרית לחינוך חיובי, יהודי וציוני. רוב הזמן הילדים היו שם. התנועה היתה הבית השני שלנו. לא היה פשע, לא גנבות, לא התפרעויות. חונכנו לסדר ומשמעת. אפילו לעשן היה אסור לנו. קובל היתה אחת הערים עם צומת דרכים מסועפת של מסילות ברזל בכל פולין. מקובל יכלו לצאת רכבות באותו הזמן לשבע או שמונה כיוונים: לקייב, לוורשה, ללבוב, לביאליסטוק, לרובנו, ללודג', ללוצק ועוד. תחנת הרכבת היתה מהיפות בפולין. מי שרק עבר דרכה התפלא מיופיה. אבל במחשבה שנייה, מה זה משנה וחשוב? חבל שלא נשאר זכר מכל העיר הארורה הזאת. הכל הלא מת. אין אף יהודי במקום. אין בית ואין משפחה, רק עצב גדול. לא רחוק משם בקבר אחים הגדול בעיר בכובה טמונים שרידי העיר ובתוכם הורי יחיאל ואטל, אחותי חייקה ועוד דודים ודודות וילדיהם.

לפעמים אני חושב, למה ברחתי ועזבתי אותם, האם חיי יקרים יותר מחייהם? אולי הייתי יכול לעזור להם בזמן מצוקתם, אולי? ... אבל את העבר אי אפשר להחזיר והכאב נשאר והבכי הוא לדורות, עד צאת נשמת. בזמן האחרון, כשאני ישן בלילות עולות לי שלוש תמונות לפני עיני:

ההורים והילדים שייקה וחייקה ז"ל

מאירקה ז"ל

ומצב אמא כיום...

השבוע ביום שני 16.8.10 היתה אזכרה ליום הטבח של יהודי קובל. דובר שם בין היתר שבעוד שנתיים במלאות 70 שנה לטבח תצא קבוצה לעיר. אני מקווה שגם אני אוכל להצטרף אם אחיה ואהיה מסוגל.

מקום הולדת הורי

אבי יליד 1891 ואמי ילידת 1889. הם נולדו בעיירה קטנה (שטעטעל ביידיש) שנקראת סקילה, לא רחוק מהעיר רוז'ישק' ולוצק שמדרום-מזרח לקובל. דרך העיירה עובר נהר די גדול שנקרא סטיר. בנהר הזה הפליגה יום-יום ספינה קבועה שדרכה עוברים האנשים ממקום למקום. אבל התחבורה הקלאסית היתה עגלה עם סוסים. כשהייתי בא מקובל להתארח בסקילה בחופשות הקיץ, הייתי מגיע פעם עם העגלה ופעם עם הספינה. הבתים של היהודים שם היו בנויים במעגל ללא רחובות. הגגות היו מקש ובאמצע העיגול שתי בארות מים, בדיוק כמו התמונה שיש לנו בבית. כך נראתה סקילה.

הנהר היה פרנסתם של חלק מהתושבים. משפחת אמי, גיבור, להם היו כלובים בתוך הנהר ולשם הדגים היו נכנסים, אך לא יכלו לצאת. ואז היו מרימים את הכלובים, פותחים אותם ומוציאים את הדגים, איתם סחרו בעיירות שבאזור. משפחת אבי היתה ממעמד הפועלים. סבי עסק בסנדלרות ובימי שישי היה מגלח ומספר אנשים. כאלה היו חיים טיפוסיים של היהודים בגולה ובפרט בעיירות הקטנות. בסוף המאה התשע עשר לא היו בתי ספר. אולי בערים היו, אבל בשטעטעלך היה "חדר" והרבי הרביץ לדרדקים תורה וגם עם השוט. לבנות לא היתה שום מסגרת, הן תמיד נמצאו בבית מבלי ללמוד.

מה שאני כותב זה מהסיפורים שהקשבתי ושמעתי באקראי בבית, הייתי כנראה ילד מאוד סקרן. אחי אהרקה' למשל לא ידע שום דבר (לא התעניין בשיחות המבוגרים). ממני הוא למד דברים שמעולם לא ידע.

בתקופה מסוימת, אינני יודע מתי, סבי נסע לאמריקה ונאלץ לחזור חזרה לעיירה כי בזמן ההוא גם שם היה לא קל. היה קושי להביא לאמריקה את המשפחה. אני לא הכרתי את הסבים והסבתות שלי, כנראה שלא האריכו ימים.

לאבי היה כשרון אדיר בתפיסת ידע. היה לו רצון עז ללמוד וכשרון רב למוסיקה. בעצמו למד כינור, היה מנגן ומבצע יצירות של מלחינים גדולים. גם ידע כללי רכש לבד בלי לימודים מסודרים. בעיירה היה מלמד עברית עד שהחליטו ההורים לעבור לקובל.

במספרה שפתח אבי בקובל תמיד היתה נשמעת נגינת כינור. היה לאבא כינור מאוד יקר, לא סטרדיבריוס אלא של בונה כינורות אחר (קרלו ברגינצה) מקרמונה איטליה. פעם אחד עבר ליד המספרה פרופסור למוזיקה מהקונסרבטוריום, שמע את הנגינה, נכנס ושאל: איפה השגת כינור זה? הוא היה מוכן לשלם עבורו הרבה כסף. והסיפור הוא כזה: במלחמת העולם הראשונה העיר עברה מיד ליד, הרוסים, הפולנים, הגרמנים, האוסטרי-הונגריים. עבר חייל או אולי שבוי ששחרר, אינני יודע, אך לפי הסיפור ששמעתי, אבא קנה את הכינור עבור כיכר אחד של לחם שחור. היה לאיש גם שרביט לכינור (הקשת), אך אותו לא רצה למכור כיוון שהיה מצופה כסף.

הורי התחתנו בעיירה, וכאמור אבא למחייתו לימד עברית וכך זה נמשך שנים. התקופה הזו היתה מאוד קשה- טרום או תוך כדי מלחמת העולם הראשונה. אבא עמד לפני גיוס לצבא וליהודים בצבא הצאר היה קשה מנשוא. אמי כבר היתה בהיריון ואבא החליט לעשות פגם בגופו כדי להיפסל בבדיקות הגיוס. בלילה אחד יצא מחוץ לעיירה עם איש שהתמחה בעניין ושם האיש ביצע באבא את הפגם, כלומר חדר עם האצבעות בחוזק לתוך המפשעה וקרע... ובזה גרם לו בקע,

כִּילָה. ובכדי שזוה יצליח על בטוח היה על אבא לסחוב ולהרים שקים במשך חודש ימים. דרך אגב אבי סבל כל החיים מהפגם הזה, עד שנת 1936, כשעבר ניתוח בבית החולים היהודי בקובל.

אמי היתה עקרת בית למופת. בישלה, אפתה, גידלה את הילדים. אף פעם היא לא התלוננה, לא התרגזה, ידעה את מקומה במשפחה. אבא היה בעבודה. בערבים, ואפילו באמצע היום, התעסק עם צרכים ציבוריים. ישיבות, ועידות, אספות, הרצאות וגם כתיבת מכתבים לאנשים שלא ידעו לכתוב. היו גם כאלה שקיבלו מכתבים ולא ידעו לקרוא ואבא היה להם למושיע. לפיכך כל העבודות בבית היו על שכמה של אמא. בקיץ הכינה ריבות לחורף, בחורף ירבה ותיקנה בגדים. אצלנו בבית, בגד שהיה כבר דהוי היו מחליפים אותו לצדו השני. היו אפילו שאמרו גם לצד השלישי... גרבים שהשתפשו תיקנו אותם. לקחו כוס, שמו את הגרב עליה, החור בפתח הכוס ובחוט ומחט, שתי וערב, תיקנו את הגרב. שום דבר בבית לא נזרק. רהיטים אף פעם לא החליפו. רק לקראת פסח קנו קצת בגדים לילדים. אך העבודה הכי קשה היתה לקראת פסח. אז הוציאו את המיטות מהבית וחיטאו אותן ואת המזרונים מילאו בקש חדש. יום חמישי היה היום העמוס ביותר, לאפות לחם וחלות לכל השבוע. בלילה של חמישי אמא כמעט לא ישנה.

אלו היו החיים ואני זוכר אותם. כמובן אחר כך זה קצת השתנה. כי מה יכלו נשים לעשות? מקצועות נשים לא היו, זה לא כמו היום שאשה יכולה לעשות הכל כמו גבר. התנאים של היהודים היו מוגבלים ושנאו אותנו והתנכלו לנו. תתארו לעצמכם שאתם עוברים על יד גן ציבורי יפפה ורואה שלט: ליהודים הכניסה אסורה. פה, בארץ, אנחנו חיים בגן עדן. אחד שלא היה שם לא יבין את זה.

אני הייתי בן הזקונים וככל יכולתי עזרתי בבית. גם עבדתי במספרה כי אבי חלה ולא יכול היה לעבוד. שנים פרנסתי את המשפחה.

אמא תמיד אמרה: כשכל הילדים יתחתנו ויעזבו את הבית אתה תישאר איתנו.

אך ככה לא היה. ההפך הוא הנכון. אני עזבתי- בעצם ברחתי.

על כך אינני סולח לעצמי עד עצם היום הזה.

אתם לא רואים זאת עלי, אך באין רואים, במחשכים, אני בוכה לא פעם.

לא הייתי בסדר.

רעננה, ספטמבר 2010